

Wi Pere : Ae, katoa ; ko te take o tena kupu aku, ko te tino take tena e aue tonu nei tatou i nga ra katoa, koia tena ko taua mahi hokohoko whenua Maori ; ka hoko te tangata i ona whenua katoa ka pau katoa atu, katahi ka tangi haere ki te Kawanatanga kia hoatu he whenua mona. Tera hoki etahi kaumatua Maori kei Waikato kua hoko i o ratou whenua katoa kore rawa he wahi i toe, kia kaha ai ratou ki te tono penihana i raro i te Ture Penihana Kaumatua. Nui atu taku kino ki nga mahi a ena tu tangata.

9. *Henare Kaihau* : Mehemea he whenua tou e puritia ana e koe i raro i tetahi Karauna karaati, tetahi atu ahua pukapuka taitara ranei, e puare ana ki te hoko ki etahi atu aronga tuku ranei, e mea ana koe me tango atu tena mana i a koe, me here rawa taua whenua kia kore rawa e taea te aha te aha ?

Wi Pere : E patai ana koe mo te whenua kua oti te rihi te hoko ranei ?

10. *Henare Kaihau* : Ahakoa kaore ano i riihitia, i hokona ranei, engari i raro i te ahua o te Karauna Karaati e ahei aua kia peratia e koe ?

Wi Pere : Ae, mehemea kaore ano taua whenua i tukuna ki nga tikanga pera, e mea ana ahau me pa nga ritenga o te Ture hou ki nga whenua pera katoa e puare ana ki te rihi, ki te hoko, ki te mokete, mehemea kaore ano aua tikanga kia whakahaerea ki runga ki te whenua. Ko nga ritenga o te Ture hou kaua e pa ki nga whenua kua hokona, kua riihitia, kua moketengia ranei e te tangata nona i roto i enei ra i te mea e takoto here kore ana te whenua. Maku e whakamarama atu i runga i to patai. Noku tetahi poraka whenua 20,000 eka, ko tena 20,000 eka kua hoatu e au ki te ringa o taku kai-tiaki—te tangata kei a ia e tiaki ana aku whenua katoa—a kua whakaaetia atu e au kia moketengia e taku kai-tiaki tetahi wahi o taua whenua hei whakaea i nga taumaha-tanga e tau ana ki runga ki era atu whenua oku, a kua whakaaetia ano e au kia riihitia e ia etahi atu wahi mo runga ano i tena ahua. Kaati, e ki ana ahau ko nga whenua pera kaua e ekengia e nga ritenga o tenei Ture hou, engari ko nga whenua kei te toe ki nga Maori, kaore nei he raruraru i runga, ko ena nga mea e hoatu ki raro ki te Ture hou. Ko nga whenua kua riro tetahi taha te hoko, ko te wahi e toe ana me riro ki raro i te whakahaere o te Ture hou. Mehemea kotahi anake te tangata e toe ana o tetahi whenua waiho ma te Poari e whakatau me hoko ranei taua tangata kaua ranei hei e hoko ; e penei ana ahau ki te haere atu taua tangata ki te Poari ki te ki atu, “Ko ahau anake te tangata e toe ana—kua hoko katoa etahi, no reira kaore he painga e pupuri ai au i toku paanga,” ma te Poari e rapu e uiui kia mohiotia ai he whenua ano ranei o taua tangata e nui ana hei oranga mona, ki te kitea, ae, e nui ana, kaati, me whakaae kia hoko taua tangata.

11. *Henare Kaihau* : Kaati ra, e penei ana taku titiro ki to korero, he whenua ou e takoto ana i raro i etahi taumaha-tanga, a e ki ana koe kaua te Poari e whai mana ki runga ki ena ; engari mo te taha ki te tangata kaore nei he raruraru i runga i ona whenua, a e hiahia ana ki te hoko, e mea ana koe ko koe e puta ki waho o te mana whakahaere o te Poari, ko ia kauaka ; me pewhea e taea ai te whakarite ena korero e rua ?

Wi Pere : E penei ana taku korero, me whai mana te Poari ki te nama moni ki nga tangata e takoto taumaha ana o ratou whenua, kia puare ai he huarahi e haere atu ai aua tangata ki te Poari tono atu ai kia homai he moni hei whakaae atu i nga raruraru kei runga kei o ratou whenua e tau ana.

12. *Henare Kaihau* : Ae ra, engari kaore koia koe e kite ana, i runga ano i to korero whakamarama, kaore tou whenua e riro ki raro ki te whakahaere a te Poari—tera ke atu te tangata mana e hoatu te moni hei utu i ou raruraru, engari mo te taha ki te Maori i korerotia ra e koe ma te Poari anake a ia e whakaora ?

Wi Pere : Kaore ; e penei ke ana taku korero : Ko era o aku whenua e takoto pera ana kaua e riro ki raro i te Poari, engari ko era atu o aku whenua kaore i te pera te takoto me taka ki raro i te Poari. Mehemea ki te whakaae te Poari mana e tango e whakarite ena raruraru katoa oku e pai noa atu ana ahau kia tukuna atu ki a ia, e hara i te mea ko aku taumaha-tanga anake me aku nama, engari ko aku huarahi moni mai me aku mea katoa me riro i a ia, ara, aku whenua e takoto taumaha aua me aku whenua kaore he raruraru kei runga. Ko aku whenua watea ka uru ki raro i tera wahi o te Ture e arai ana i te hoko. Ka tino pai rawa atu ahau mehemea ka whakaae te Poari ki te tango i aku raruraru katoa, me ki ake au, mo te £3 i te £100—notemea kei te utu ahau i te £8, me te £9, i te £100—ahakoa ki te ki mai te Poari mo te £3½, mo te £4, ranei i te £100, ka whakaae noa atu ahau. Kua utu hoki ahau i te £10, i te timatanga, a kua hoki haere i naianei ki te £8, ki te £7, ki te £6½ etahi i naianai.

13. *Henare Kaihau* : Kaati ra, ki tou mohio ka tika ranei kia tangohia, a ka taea ranei te tango atu, o nga mana e tau aua ki nga tangata kua oti nei te whakawhiwhi ki nga Karauna karaati, ki era atu ahua taitara ranei mo o ratou whenua i Niu Tireni ?

Wi Pere : Me pewhea koia e taea ai ? E hara i te mea e whakakore atu aua tenei i te mana o te Karauna karaati, engari e whakaatu ana no Wi Pere te Karauna karaati, a e whai mana ana a Wi Pere ki te tuku atu i tona whenua ki te Poari mehemea e hiahia ana ia ki te pera. Ko te ahua o te Poari he penei, ko taku tinana tenei, ko te Poari hei ringaringa moku. Ko ahau ano te tinana, engari ka riro ko te Poari hei ringaringa mana e mahi nga mea e mahi nei au i naianei ki oku nei ringaringa ake, kia ahei ai tatou te iwi Maori te whiwhi tahi i nga painga e mea nei nga Pakeha kia tuturu kia ratou anake. He iwi rawakore rawa te Pakeha, mehemea £100 anake te moni kei roto i te pakete o tetahi Pakeha, ka haere atu ia ki nga Maori ka ki atu, “E hoa ma, riihitia mai ki a au a mea whenua,” a ka riro atu pea i a ia he 10,000 eka, ara, ka riihitia atu e aua Maori tena whenua ki a ia. Tena pea he £100 anake taua moni i te tua-tahi, a ka utua e ia ki tena ana kai-whakahaere, ana roia, me era atu raruraru katoa o taua rihi. Ka paahitia te tiiti, kua riro i a ia tena whenua i runga i te rihi. A tona ra ka haere taua Pakeha ki te hoko i taua rihi ki tetahi atu Pakeha, tena ia e whiwhi i te £2,000, ahakoa he £100 anake tana moni ake i pau.

14. *Henare Kaihau* : He roa rawa tena whakahoki mo taku patai.